

Prof. dr hab. Ewa Bojar
Politechnika Lubelska
Wydział Zarządzania

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Iwony Żabińskiej pt. „Procesy formowania i rozwoju klastrów technologicznych w regionach Polski i Francji”

1. Zasadność podjętej tematyki

Recenzowana rozprawa doktorska dotyczy ważnej i aktualnej problematyki rozwoju struktur klastrów. Teoria i praktyka funkcjonowania klastrów, która zyskała na znaczeniu w ostatniej dekadzie, każe postrzegać klastry jako nowoczesne struktury społeczno-gospodarcze podnoszące konkurencyjność należących do nich podmiotów, a co za tym idzie klastry traktowane są jako filary rozwoju gospodarczego na poziomie regionalnym, krajowym a nawet globalnym. Ważne miejsce wśród klastrów zajmują klastry technologiczne, które z racji ich naturalnego powiązania z sektorem wysokich technologii szczególnie predysponowane są do odgrywania istotnej roli w procesach rozwojowych regionów. Dlatego należy podkreślić duży walor naukowy wybranej problematyki obejmującej procesy formowania i rozwoju klastrów technologicznych.

Autorka rozprawy słusznie zauważa (s.7), że procesy tworzenia klastrów zależne są od warunków otoczenia, w których te klastry powstają, a badania tego zjawiska powinny obejmować możliwie zróżnicowane obiekty, dlatego zasadnym było - zrealizowane w ramach rozprawy doktorskiej - przeanalizowanie klastrów z dwóch państw Unii Europejskiej - Polski i Francji.

Problem badawczy składa się z dwóch elementów:

I. Analizy procesu tworzenia i rozwoju klastrów technologicznych w warunkach polskiej i francuskiej gospodarki;

II. Szczegółowej analizy porównawczej gron o różnym poziomie rozwoju - której celem było opracowanie wytycznych dla dalszego rozwoju klastrów technologicznych w wybranych warunkach gospodarczych.

2. Tezy pracy: Ocena merytoryczna rozprawy

W pracy postawiono trzy tezy:

I. Istnieje związek pomiędzy poziomem rozwoju regionów a liczbą klastrów występujących w regionach.

II. Ocena stopnia rozwoju klastrów technologicznych może być dokonana na podstawie analizy wybranych zmiennych istotnych dla procesu tworzenia i rozwoju klastrów.

III. Metoda scenariuszy pozwala na opracowanie zbioru modeli procesu powstawania i rozwoju klastrów technologicznych w wybranych warunkach gospodarczych. Modele mogą być wykorzystane jako podstawa decyzji związanych z tym procesem.

Pierwsze dwie tezy znalazły potwierdzenie w przedstawianej pracy. W szczególności pierwsza teza została potwierdzona z wykorzystaniem metody analizy głównych składowych, metody k-średnich oraz w oparciu o analizę skupień. Metody te pozwoliły Autorce rozprawy określić stopień zróżnicowania regionów Polski i Francji oraz określić ich potencjał pod względem rozwoju klastrów technologicznych.

Druga teza pracy została potwierdzona w oparciu o badanie dwóch klastrów, przy czym w odniesieniu do tego aspektu badań wykorzystano w pierwszej kolejności autorską metodę identyfikacji klastrów technologicznych, a następnie określono istotne zmienne dla procesu tworzenia i rozwoju gron technologicznych. Na podstawie wyróżnionych zmiennych dokonano identyfikacji aktualnego stanu rozwoju przyjętych do badania klastrów.

O ile dwie pierwsze tezy znajdują potwierdzenie w pracy i są sformułowane poprawnie, to trzecia teza poprzez sposób jej sformułowania budzi wątpliwości. W drugiej części tej tezy mowa o decyzjach związanych z procesem powstawania i rozwoju klastrów bez jednoznacznego wskazania o których decyzjach mowa. Należy w tym miejscu dodać, że Autorka ani w dalszej części pracy, ani we wnioskach zamieszczonych w rozdziale 15 zatytułowanym "podsumowanie i wnioski" nie sprecyzowała o jaki krąg podmiotów Autorce chodzi. W sferze domysłów pozostaje, czy Autorce chodzi o decyzje podejmowane przez władze lokalne, podmioty tworzące klaster, a może podmioty tworzące inicjatywę klastrową.

3. Formalna prezentacja rozprawy. Uwagi ogólne.

Rozprawa doktorska Pani magister Iwony Żabińskiej ma aż 15 rozdziałów, przy czym pierwszy rozdział stanowi wprowadzeniem, a ostatni wyodrębnione podsumowanie i wnioski. Treść pracy doktorskiej mgr Iwony Żabińskiej odpowiada tytułowi. Układ pracy, sposób ujęcia tematu w poszczególnych jej częściach charakteryzuje się nadmiernym rozdrobnieniem, co powoduje brak komunikacji między poszczególnymi rozdziałami, sprawia że całość jest mało czytelna, a wnioski z poszczególnych rozdziałów są zbyt wrywkowe.

Praca została przedstawiona na 206 stronach, z czego 39 stron stanowią załączniki. Znajduje się w niej 27 rysunków i 36 tabel. Odwoływanie się przez Autorkę pracy do spisu w aneksie stanowi dużą niedogodność dla czytelnika. Ma to miejsce w rozdziale 8 (s. 67), w którym Autorka nie opisuje założeń przyjętej metodologii badań, a jedynie odwołuje się do załączników. To nadmierne uproszczenie zastosowane w pracy powoduje jej nieczytelność.

Bibliografia liczy 86 pozycji literaturowych, 6 aktów prawnych, 33 raporty i 23 źródła internetowe. Wymienione w bibliografii pozycje z literatury zagranicznej stanowią około 40%. Dużym mankamentem ze względu na fakt, że praca dotyczy Francji jest skromna reprezentacja literatury francuskiej ograniczona do 1 pozycji książkowej i 4 źródeł internetowych.

Należy także zwrócić uwagę na nieczytelny sposób cytowania. Autorka powołując się na źródła często podaje jedynie odnośnik do bibliografii bez podania numeru strony czyli konkretnego miejsca, w który cytowany tekst się znajduje. Niekiedy cytowania są nieadekwatne (s. 110, cytat IV 7.).

Dodatkowo sposób przywoływania badaczy w pracy jest niekonsekwentny. Bywa, że są oni przytaczani poprzez podanie pierwszej litery ich imienia oraz nazwiska, nazwiska i pierwszej litery imienia (s. 27), a niekiedy samego nazwiska (s.: 19, 23, 24, 27, 29). W szczególności ten trzeci sposób przywoływania badaczy budzi zastrzeżenia, gdyż brak pierwszej litery imienia utrudnia właściwą identyfikację przytaczanego badacza. W pracy można odnaleźć także błędy przy nazwiskach autorów publikacji, (np. powinno być Plawgo B., a nie Plawko B., jak to jest na stronie 158).

Rozdziały od 2 do 6 stanowią część teoretyczną pracy.

W rozdziale 2 pracy wprowadzono i omówiono podstawowe pojęcia z zakresu teorii klastrów, ze szczególnym uwzględnieniem definicji i typologii klastrów, definicji klastra technologicznego, pojęcia inicjatywy klastrowej i poruszenia zagadnienia współpracy w klastrze.

W przywołanych definicjach klastra, brakuje polskiej definicji Ministerstwa Gospodarki co wydaje się istotne skoro Autorka przytacza definicje zagranicznych organizacji np. (DTI, UNIDO, s. 15).

O ile jednak przyjmujemy, że część wprowadzająca dotycząca definicji klastra jest wystarczająca to jednak opis czym jest klastr technologiczny i jak go należy definiować, w sytuacji gdy jest on głównym przedmiotem pracy wydaje się bardzo syntetyczny – ograniczony do niecałej strony. Także analiza pojęcia inicjatywy klastrowej stanowiąca podrozdział 2.3. jest niewyczerpująca. Podrozdział ten to praktycznie jeden akapit zawierający trzy zdania - w tym definicję inicjatywy klastrowej. Wydaje się wątpliwe czy taka ilość treści wystarcza na to by być odrębnym podrozdziałem pracy doktorskiej. Zauważyć należy, że analiza pojęcia inicjatywy klastrowej kończy się sformułowaniem „inicjatywy klastrowe odgrywają szczególne znaczenie w przypadku źle funkcjonujących klastrów oraz

przy promowaniu nowych technologii a nawet branż” – ciekawym jest co Autorkę skłoniło do postawienia takiej tezy oraz na jakiej podstawie została sformułowana (s. 25).

Podrozdział 2.4 poświęcony współpracy w klastrze składa się praktycznie z samych wyliczeń (motywów współpracy, celów inicjatywy klastrowej i korzyści ze współpracy w ramach klastra), które są pozostawione bez komentarza Autorki pracy. W podrozdziale tym Autorka wprowadzając cele inicjatywy klastrowej na s. 26. odwołuje się do badań, o których nic nie pisze i nie konfrontuje ich z najnowszymi analizami i badaniami.

W rozdziale 3 recenzowanej pracy, Autorka względnie poprawnie, ale zbyt wrywkowo i ogólnie analizuje poszczególne zagadnienia dotyczące procesów rozwoju klastrów. Podejście takie widoczne jest w podrozdziale 3.1, który poświęcony jest cyklowi życia klastra. W klasycznym ujęciu cykl życia klastra ma 4 fazy. Od tego ujęcia należałoby rozpocząć analizę tego zagadnienia, podczas gdy w recenzowanej pracy czterofazowy cykl życia klastra został w tym podrozdziale całkowicie pominięty.

Rozdział 4 zawiera deskrypcję czynników kluczowych w procesie tworzenia i rozwoju klastrów. Umieszczona w tym rozdziale tabela s. 41, rzeczywiście pochodzi z przywołanego przez Autora dysertacji źródła (tj. z publikacji A. Oleksiuka), ale w istocie A. Oleksiuk zaczerpnął tabelę z innego źródła, którego nie podał (Report on the Microelectronics Industry in Florida's, I-4 Corridor Region, University of South Florida, 1998). Brak dostrzeżenia tego faktu przez Autorkę dysertacji może sugerować niewystarczające zapoznanie się z polską literaturą przedmiotu.¹

W podsumowaniu rozdziału 4 Autorka napisała, że nie dotarła do źródeł literaturowych, które określałyby w sposób wartościujący znaczenie czynników dla rozwoju klastrów, podczas gdy stronę wcześniej zaprezentował tabelę, która zaprzecza temu zdaniu.

W rozdziale 5 Autorka przedstawia teoretyczną koncepcję „polityki opartej o klastry” wraz z przykładami jej zastosowania w Polsce i Francji. Zamieszczona w rozdziale charakterystyka polityki Unii Europejskiej i polityk narodowych pozostawia ogromny niedosyt – Autorka odwołuje się w tej części pracy tylko do czterech źródeł bibliograficznych. W szczególności opis polityki klastrowej w Polsce ograniczony jest do jednej strony, zawiera wykaz organizacji zaangażowanych w rozwój inicjatyw klastrowych, wykaz programów wspierających rozwój klastrów oraz skrótowy opis skwantyfikowanych danych na temat rozwoju struktur klastrowych w Polsce, brakuje w tej części pracy odwołań bibliograficznych. Także opis polityki klastrowej Francji nie zawiera żadnego

---

¹ Por. Brodzicki T., Rot P., Szultka S., Tamowicz P., Umiński S., Wojnicka E., *Uwarunkowania Rozwoju nowoczesnych technologii w Gdańsku*, IBnGR dla Miasta Gdańsk, Gdańsk 2002; Wojnicka E. (red.), *Perspektywy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw wysokich technologii w Polsce do 2020 roku. Ekspertyza dla Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, PARP, Warszawa 2006, s. 68.*

cytowania. Wobec powyższego trudno zgodzić się ze stwierdzeniem ze s. 93., że „(...) polityka oparta o klastry została szczegółowo omówiona w rozdziale 5(...)”.

Rozdział 6 zawiera prezentację wybranych metod stosowanych do funkcjonowania klastrów. Przedstawione w tym rozdziale zestawienie metod ilościowych, jakościowych i mieszanych należy uznać za poprawne. W podsumowaniu tego rozdziału Autorka pracy stwierdza (s. 60), że do badań wykorzystywała własną metodę opartą o analizę „pięciu czynników wymienionych w rozdziale 5.2.” Należy podkreślić, że o ile rozdział 5.2 nie jest długi to dotyczy polityki Unii Europejskiej wobec klastrów, a Autorka nie zamieściła w nim przywoływanych czynników.

Rozdziały od 7 do 14 stanowią część badawczą pracy.

W rozdziale 7 przedstawiono stan rozwoju struktur klastrowych w Polsce i Francji, natomiast w rozdziale 8 zidentyfikowano w tych krajach klastry technologiczne. Mankamentem tej części pracy jest brak precyzji w opisie badań dotyczących identyfikacji sektorów i usług oraz wyrobów pod kątem zaawansowania technologicznego – zmusza czytającego do analizy aneksów pracy (s. 67). Brak jest również pewności czy Autorka przeprowadziła dodatkową weryfikację badanych struktur bowiem sama pisze (s.67) „(...) w wielu przypadkach nie udało się nawiązać kontaktu (...). Ponadto kilku przedstawicieli różnych gron udzieliła informacji (...)”. Tak przeprowadzony opis badania budzi poważne wątpliwości czy weryfikacja została w ogóle przeprowadzona, jeżeli tak to w zaprezentowanej tabeli 8.1 warto by było zaznaczyć stopień rozwoju poszczególnych inicjatyw. Wzmianki o próbie identyfikowania stopnia rozwoju klastrów francuskich Autorka w ogóle nie zamieściła. Uwagi zamieszczone w podsumowaniu rozdziału ósmego (s.71) w istocie nie są podsumowaniem tego rozdziału.

Rozdział 9 pracy zatytułowanym „Regiony w kształtowaniu klastrów technologicznych” zawiera przeprowadzoną poprawnie i metodologicznie spójną analizę, poprzez którą Autorka wyodrębniła grupy regionów podobnych ze względu na poziom czynników wskazanych przez Autorkę jako istotne zmienne w kształtowaniu rozwoju klastrów.

Ze strony formalnej opisu prowadzonych badań i analiz Autorka przedstawia tabele i wykresy pozostawiając czytającemu dużo swobody w interpretowaniu danych cząstkowych – bowiem sama unika stosownych komentarzy. W rozdziale tym brakuje charakterystycznego dla obranego układu pracy podsumowania rozdziału.

W rozdziale 10 pracy Autorka pokusiła się o zastosowanie metody scenariuszowej rozwoju klastrów. O ile wykorzystane metody i wnioskowanie jest w zasadzie słuszne Autorka nie określiła jednak komu taki scenariusz byłby przydatny. Warto także zwrócić uwagę na pewną niedogodność w

tej części pracy. W pracy zaproponowano dwa skrajne scenariusze (optymistyczny i pesymistyczny) oraz trzy scenariusze pośrednie (A, B i C). Dla każdego scenariusza opisującego stan rozwoju klastra przypisano rekomendacje (s. 105-107) dla dalszego rozwoju klastra. Niedogodnością jest daleko idąca zbieżność dla scenariuszy pośrednich, a w szczególności scenariuszy oznaczonych w pracy jako A oraz C. W znaczącej części rekomendacje dla tych scenariuszy są tożsame, co może sugerować zbędność ich wyodrębnienia. Ciekawa zatem może być opinia Autorki czy i gdzie proponowana metoda scenariuszy znaleźć może zastosowanie i dlaczego zamieszcza ją w recenzowanej pracy?

Rozdziały od 11 do 14 przedstawiają wyniki badań przeprowadzonych w dwóch klatrach. W szczególności rozdział 11 zawiera opis wyselekcjonowanych do dalszej analizy klastrów tj. polskiego klastra Zielona Chemia i francuskiego klastra Axelera.

Rozdział 12 stanowi analizę czynników egzogenicznych w odniesieniu do wybranych klastrów ze szczególnym uwzględnieniem polityki klastrowej w Polsce i we Francji, oraz opisem sektorów chemicznych w Polsce i Francji. Dane zamieszczone w tym rozdziale obejmują w różnych konfiguracjach lata 2002- 2008 i o ile Autorka w uwagach wprowadzających informuje że „zakres czasowy” obejmuje rok 2006 to jednak nie uzasadnione jest podawanie danych z różnych lat (w przypadku Polski) i brak odniesienia do adekwatnego przedziału czasowego w przypadku Francji.

W rozdziale 13 dokonano analizy czynników endogenicznych w odniesieniu do wybranych klastrów technologicznych. W wyniku zaprogramowanych i przeprowadzonych przez Autorkę analiz powstała ciekawa analiza, której podsumowanie stanowi tabela 13.9 na stronie 143.

W rozdziale 14. Autorka zaproponowała scenariusze rozwoju analizowanych klastrów. Zaproponowane rekomendacje o ile słuszne są jednak bardzo ogólne (s. 145-146).

Syntezę pracy stanowi rozdział 15, w którym Autor prawidłowo podsumowuje przeprowadzone analizy dokonane w pracy.

4. Inne uwagi szczegółowe

Praca zawiera pewne błędy językowe, stylistyczne i interpunkcyjne oraz błędy edycyjne. Wybrane błędy językowe, stylistyczne i interpunkcyjne przedstawiono poniżej:

- na s. 124 użyto sformułowanie "spółki kodeksu handlowego", poprawnie jest "spółki prawa handlowego",
- na s. 145 użyto nieprecyzyjne sformułowanie "właściciele pochodzenia narodowego",
- w rozdziale 2.1 i 2.2 zdania często rozpoczynają się od słowa "według",
- od strony edycyjnej układ pracy jest niejednorodny - odnosi się to do sposobu cytowania, formatowania wypunktowań - głębokości wcięć akapitów (s. 20, s. 26,

por. s. 41 i 42), różnego rozmiaru czcionki dla tekstu głównego (s. 20-21), sposobu sformatowania przypisów (s. 35), rozpoczynania wierszy wypunktowań z małej litery nawet, gdy tekst jest po kropce (s.: 9, 23, 34, 53, 54, 55).

Stwierdzam, że praca doktorska mgr Iwony Żabińskiej pt.: „Procesy formowania i rozwoju klastrów technologicznych w regionach Polski i Francji” spełnia wymogi ustawy o tytule naukowym i stopniach naukowych (Dz. U. Nr 65, poz. 386) w odniesieniu do rozpraw doktorskich. Stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Iwony Żabińskiej do publicznej obrony Jej pracy doktorskiej.

KIEROWNIK KATEDRY
Ekonomii i Zarządzania Gospodarką
Prof. dr hab. Ewa Bojar